

Aan MBZK
Van Team Verkiezingen

nota

Kamerbrief inzake evaluatie van het experiment met een
nieuw stembiljet bij de Europees Parlementsverkiezing in
2024

TER ONDERTEKENING

Nota actief openbaar
Ja

Onze referentie
2024-0000619256

Datum
6 augustus 2024

Opgesteld door
[REDACTED]

Samengewerkt met
[REDACTED]

Bijlage(n)
12

Aanleiding

Tijdens de afgelopen Europees Parlementsverkiezing is een experiment gehouden met een nieuw en kleiner stembiljet. Bij deze nota vindt u de evaluatie en de Kamerbrief met daarin het voorstel voor het vervolg.

- Tijdens het PO DGOBDR op 27-08 en op 22-10 is deze brief met u besproken.
- Ook heeft u met de Kiesraad, de VNG en de NVVB over het experiment met het stembiljet gesproken tijdens het bestuurlijk overleg op 30-09.
- De werkgroep toegankelijkheid van de gemeente Alphen aan den Rijn heeft op 10 oktober een brief aan u verzonden. Deze brief is als bijlage bij de kamerbrief toegevoegd.

Geadviseerd besluit

U wordt geadviseerd in te stemmen met de brieven aan beide Kamers en deze te ondertekenen. In deze brieven kondigt u aan het experiment met het nieuwe stembiljet bij de volgende verkiezing te continueren in de vijf experimenteergemeenten en experimenten te starten in vijf grote gemeenten.

Kern

Tijdens de verkiezing van de leden van het Europees Parlement is in Nederland in 5 gemeenten (Alphen aan den Rijn, Boekel, Borne, Midden-Delfland en Tynaarlo) geëxperimenteerd met een nieuw model stembiljet:

- Het nieuwe stembiljet heeft een A3-formaat. Op de bovenste helft van het stembiljet staan de lijstnummers (aangevuld met de naam en het logo van de bijbehorende partij) en op de onderste helft de nummers van de kandidaten op die lijst (de zgn. kandidaatsnummers).
- De namen en nummers van de kandidaten staan in het overzicht van kandidaten dat in elk stemhokje ligt, dat bij de kiezer thuis wordt bezorgd en als poster in elk stemlokaal hangt.
- De kiezer brengt zijn stem uit door eerst het stemvakje voor een lijst en vervolgens het stemvakje voor het nummer van een kandidaat op die lijst in te kleuren. De kandidaat bij het nummer zoekt de kiezer op in het overzicht van kandidaten.
- Voor iedere experimenteergemeente was ook een grotere gemeente uit de buurt uitgenodigd om mee te kijken, de zgn. meekijkgemeenten. Deze gemeenten is gevraagd na afloop te reflecteren op het verloop van het experiment t.a.v. hun eigen organisatie en daarbij aan te geven of het proces ook uitvoerbaar is in een grote gemeente. Het gaat om de gemeenten Den Haag, Enschede, Groningen, Meijerijstad en Westland.

Toelichting op advies

De vorige minister van BZK heeft voorafgaand aan het experiment gezegd dat bij een positieve evaluatie het nieuwe stembiljet landelijk wordt ingevoerd. De VNG en de NVVB hebben zich na afloop van het experiment uitgesproken vóór invoering van het stembiljet bij de volgende verkiezing.

Onze referentie

2024-0000619256

Datum

6 augustus 2024

Ondanks de positieve uitkomsten van de evaluatie is er grond om toch eerst nog verder te experimenteren. Op die manier kunnen de effecten van het nieuwe stembiljet nog beter in kaart worden gebracht. De Kiesraad komt ook tot die conclusie.

U wordt geadviseerd om dit als volgt te doen:

- Bij de volgende verkiezing (volgens planning de gemeenteraadsverkiezingen 2026) het experiment continueren in de vijf experimenteergemeenten, en experimenten te starten in vijf grote gemeenten.
- Het voortzetten van het experiment in de experimenteergemeenten zorgt voor continuïteit voor de kiezer. Ook kan in deze gemeenten onderzocht worden of er sprake is van een gewenningseffect onder kiezers in relatie tot het stembiljet, en of het aantal ongeldige stemmen omlaag gaat.
- In de vijf grote gemeenten kan worden geëxperimenteerd om de schaal van de bevindingen te vergroten, en de effecten op een grotere organisatie beter in kaart te brengen.
- Gedragswetenschappelijk onderzoek uit laten voeren om erachter te komen hoe verschillende groepen kiezers stemmen met het nieuwe stembiljet ervaren.

Advies Kiesraad - Experimenteren in 25 gemeenten:

- De Kiesraad adviseert om bij de gemeenteraadsverkiezingen te gaan experimenteren in 25 gemeenten.
- Dat zou een optie kunnen zijn als een grotere steekproef gewenst is. Het is echter niet gezegd dat een grotere steekproef met meer kleine en middelgrote gemeenten meer nieuwe inzichten oplevert.

Te hoog kandidaatsnummer

- Als een kiezer het stemvakje aankruist bij een kandidaatsnummer dat hoger is dan het aantal kandidaten dat op de gekozen lijst voorkomt, dan is de stem ongeldig.
- Dit beoordelingskader sluit aan bij de in de Kieswet neergelegde criteria voor de beoordeling van stemmen van kiezers buiten Nederland (die een stembiljet gebruiken dat vergelijkbaar is met het stembiljet dat bij de experimenten is gebruikt). Bij hen was 0,43% van de stemmen ongeldig.
- Bij het experiment heeft een groot deel van de kiezers die een ongeldige stem hebben uitgebracht boven beschreven fout gemaakt.
- De Kiesraad adviseert om deze stemmen in het vervolg geldig te verklaren en toe te rekenen aan de lijsttrekker van de lijst. Omdat een stem op alleen de lijst aan de lijsttrekker wordt toegekend, beargumenteert de Kiesraad dat het voor de hand ligt om dat ook te doen in het geval van een te hoog kandidaatsnummer - waarbij het evident is welke lijst door de kiezer is bedoeld.
- Ambtelijk bent u geadviseerd dit advies over te nemen. Met het geldig verklaren wordt voorkomen dat stemmen verloren gaan.
- Hierop heeft u besloten het advies van de Kiesraad niet over te nemen en de regels rond het ongeldig verklaren bij een volgend experiment hetzelfde te houden als bij het reeds gehouden experiment. Dit is verwerkt in de brief.

Uitkomsten evaluatie

Onze referentie

2024-0000619256

Datum

6 augustus 2024

Samenvatting belangrijkste uitkomsten evaluatie

- Kiezers, stembureauleden en gemeenten zijn erg enthousiast over het eerste experiment met het nieuwe stembiljet.
- Ook ten aanzien van de toegankelijkheid van verkiezingen worden met het nieuwe stembiljet belangrijke stappen gezet. Het gebruik van grotere letters en logo's maakt het stembiljet duidelijker in gebruik, en ook blinde en slechtziende kiezers die gestemd hebben met de nieuwe stemmal waarderen deze zeer hoog.
- De Commissie voor het onderzoek naar de geloofsbrieven in de Tweede Kamer, de Kiesraad, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken constateren dat het experiment goed is verlopen.
- Het aantal ongeldige stemmen lag hoger in de experimenteergemeenten, maar dat is bij een eerste keer stemmen met een nieuw stembiljet te verwachten.
- Van de stemmen die ongeldig waren, was de reden met name dat kiezers een niet bestaand kandidaatsnummer hebben aangekruist of enkel een stemvakje voor een kandidaat hebben ingekleurd.
- Het aantal voorkeursstemmen ligt hoger in gemeenten waar met het nieuwe stembiljet is gestemd. Kiezers geven bij het nieuwe stembiljet minder vaak aan te hebben gekozen voor een partij en juist vaker op een kandidaat naar keuze te hebben gestemd. Op basis van het eerste experiment kan niet geconcludeerd worden dat kandidaten voor kiezers onbekender worden door het gebruik van het nieuwe stembiljet. Eerder het tegenovergestelde.
- Kiezers beoordelen het nieuwe stembiljet beter dan kiezers in gemeenten die met het huidige stembiljet stemmen. Met name vanwege het formaat en de overzichtelijke vormgeving. Het is een opvallende uitkomst dat kiezers dit stembiljet na een eerste keer al hoger beoordelen, doorgaans duurt dit bij nieuwe formulieren langer.
- Stembureauleden zien vooral grote voordelen in het uitvouwen en sorteren van het nieuwe stembiljet. Het gaat beter gestructureerd en sneller.
- Gemeenten zien met name veel voordelen in de logistiek en daarmee uiteindelijk de werkdruk.

Enkele aanpassingen die in de brief worden genoemd

- In de communicatie zal meer aandacht zijn voor de wijze waarop een geldige stem wordt uitgebracht.
- Ook zal onderzocht worden hoe het aantal kandidaten op een lijst beter onder de aandacht van de kiezer gebracht kan worden, zodat voorkomen kan worden dat kiezers stemmen op een niet-bestaande kandidaat.
- Conform de toezegging aan de leden- Baay-Timmerman (50PLUS) en Koole (PvdA) wordt niet langer verder gegaan met de ontwikkeling van het andere model stembiljet.

Standpunt gemeenten, Kiesraad en Tweede Kamer

- *Commissie geloofsbrieven*: De commissie voor de geloofsbrieven heeft uitgesproken dat zij bij kiezers, stembureauleden en gemeenten veel enthousiasme hebben gezien over het nieuwe stembiljet. De commissie constateerde dat het aantal ongeldige stemmen ruim binnen alle marges blijft.
- *Kiesraad*: De Kiesraad ziet dat het experiment overwegend positief is verlopen, maar adviseert om verder te experimenteren in plaats van in te voeren.
- *NVVB*: De NVVB constateert in het evaluatieadvies dat er veel positieve reacties zijn van de kiezers, vrijwilligers en gemeenteambtenaren op het nieuwe stembiljet. De NVVB spreekt de verwachting uit dat bij de volgende

verkiezing bij alle 342 gemeenten in Nederland het nieuwe stembiljet succesvol kan worden geïntroduceerd.

- *VNG*: De *VNG* ziet eveneens veel positieve reacties op het nieuwe stembiljet. En spreekt ook de verwachting uit dat bij de volgende verkiezing het nieuwe stembiljet landelijk wordt ingevoerd.

Onze referentie
2024-0000619256

Datum
6 augustus 2024

Informatie die niet openbaar gemaakt kan worden

Niet van toepassing

Motivering

In de openbaar gemaakte versie van deze nota zijn alle persoonsgegevens van ambtenaren geanonimiseerd.

Bijlagen

Volgnummer	Naam	Informatie
1a	Brief Tweede Kamer	
1b	Brief Eerste Kamer	
2	Bijlage met evaluatie van het ministerie van BZK	
3a	Evaluatieadvies Kiesraad	
3b	Evaluatieadvies NVVB	
3c	Evaluatieadvies VNG	
4a	Rapport Dr. H. van der Kolk over ongeldige en blanco stemmen in verband met het nieuwe stembiljet	
4b	Onderzoeksrapport eerste experiment met het stembiljet model 2	
4c	Bijlage I bij onderzoeksrapport - Middelen om de kiezers vooraf te informeren	
4d	Bijlage II bij onderzoeksrapport - Hoe beoordelen kiezers het nieuwe stembiljet	
4e	Bijlage III bij onderzoeksrapport - Hoe beoordelen stembureauleden (werken met) het nieuwe stembiljet	

4f	Bijlage IV bij onderzoeksrapport - Rapportage van kwalitatief onderzoek	
4g	Bijlage V bij onderzoeksrapport - Verslag gesprekken met gemeenten	
5	Brief van werkgroep toegankelijkheid Alphen a/d Rijn	

Onze referentie
2024-0000619256

Datum
6 augustus 2024